

УДК [347.78:004.738.5]:378

І.О. Побіженко

Харківська державна академія культури, Харків

ПЛАГІАТ У СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

Підіймається проблема плагіату у сучасному процесі освіти та науковій роботі. Розглянуті види та форми плагіату. Проаналізовано стан справ та законодавчої бази у світі останніх наказів Міністерства освіти і науки України. Також висловлені деякі думки щодо поменшення плагіату у наукових працях.

Ключові слова: плагіат, вища освіта, самоплагіат, наукові праці.

Вступ

Постановка задачі та аналіз досліджень. Головним помічником студентів сьогодні виступає Інтернет, що дає можливість швидко знайти інформацію на потрібну тему й використовувати її при підготовці будь-якого завдання. З іншого боку використовувати її потрібно коректно з посиланнями. Виявити факт некоректного запозичення стає усе складніше, доводиться застосовувати спеціальне програмне забезпечення, що порівнює здану студентом роботу з тисячами інших робіт. Відповідно, запозичення із чужих текстів жорстко караються. За роботу, що містить елементи плагіату, студент майже гарантовано одержує незадовільну оцінку, часто йому не зараховується вся досліджувана дисципліна, а на заході іноді студент відраховується з університету. Поза університетськими стінами покарання можуть бути ще більш серйозними – від солідного штрафу в кілька тисяч доларів до тюремного ув'язнення.

Заклали основу наукових праць про проблему плагіату такі науковці: В.Я. Іонас, О.С. Іоффе, В.І. Сербровський, Г.Ф. Шершеневич, Э.П. Гаврилов, Д. Липчик. Серед українських вчених цю проблему досліджували В.В. Коноваленко, С.А. Глотова, В.С. Дробязко, А.П. Панкеева, І.М. Рассолова, А. Серго, Т.С. Стексова, Л.Г. Максимова, Є.А. Штефан. Однак в своїх дослідженнях ці науковці не приділяли увагу стосовно подібності документів при написанні наукових звітів і визначенню при цьому

плагіату. У наукових працях завжди залишається якась запозиченість у попередників. Сучасна наука стоїть на фундаменті тих розробок, які були визначені чи розроблені попередниками.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є аналіз плагіату у сучасних умовах України. У відповідності з поставленою метою слід вирішити п'ять завдань:

1. Визначити зміст терміну «плагіат».
2. Розкрити причини виникнення плагіату.
3. Проаналізувати засоби боротьби з плагіатом у освіті в зв'язку з виходом нової законодавчої бази в Україні.

Основна частина

В навчальних програмах західних університетів позначено, що навчання студентів – це також написання дослідницьких матеріалів, використання літератури, та окремо ставиться питання плагіату і як його уникати. Адже часто студенти порушують загальноприйняті правила написання дослідницьких робіт та наукову етику просто тому, що з ними не знайомі. Студентів необхідно вчити грамотному викладу своїх думок, правильному цитуванню й виділенню висновків інших авторів, умінню цікаво піднести матеріал та ін.

Університети приймають свої "кодекси етики", у яких чітко вказується, що при дослідницькій діяльності студента допускається, а що ні. До розробки кодексів залучаються самі студенти. У сукуп-

ності з комп'ютерною перевіркою кожної зданої роботи на предмет плагіату, зазначені міри дозволяють максимально підвищити ступінь оригінальності студентських робіт [1].

Причини, що підштовхують студентів до плагіату, ділять на дві групи: ненавмисний і навмисний плагіат. Причини ненавмисного плагіату можна узагальнити як незнання студентами вимог, яким повинні відповідати роботи, і того, як такі вимоги виконувати. Як правило, покарання за ненавмисний плагіат більше м'яке, чим за цілеспрямоване "полегшення виконання завдання". А навмисно нечесному поведінню студентів існує цілий ряд пояснень.

Сьогодні пошук інформації набагато менш трудомісткій, чим її обробка та аналіз. При підготовці роботи студент обмежується використанням Інтернету, що не розвиває його аналітичні навички [2]. Студенти можуть мотивувати своє небажання аналізувати питання заданої теми тим, що вони однаково не зможуть досягти тієї якості роботи, якого вимагають більш досвідчені люди. Але в роботі найбільш важливі висновки автора, його власне бачення питання, а в процесі виконання завдання людина насамперед вчиться сама, виробляє свій стиль і розвиває мислення. Досягати результативності такого підходу досить складно, тут багато чого залежить від здатності й бажання викладача налагодити нормальну взаємодію зі своїми учнями.

Більш складно боротися з "ефектом юрби" ("всі це роблять!") і з випадками, коли у студента переважає бажання не придбати максимум знань, а одержати оцінку [3]. Слід не допускати того, щоб несамотійні роботи одержували високі оцінки, оскільки такі дії заохочують інших не писати роботу самотіно, оскільки запозичені роботи оцінюються вище.

Існують «процентні» норми новизни наукових досліджень для кандидатських і докторських дисертацій (приблизно 3-15%), причому для гуманітарних наук вони менше, ніж для точних. На Заході ж академічна громадськість виробила більш розширене розуміння плагіату в науці, а рекомендації про те, як уникнути цього порушення норм наукової етики, досить докладні й об'ємні [4]. На заході вирішили привести визначення терміну плагіат, як у словнику Merriam-Webster [5]. Здійснювати плагіат означає:

- 1) украсти ідею або слова іншої людини й видати їх як свої власні;
- 2) використовувати результати праці іншої людини без вказівки джерела, звідки вони запозичені;
- 3) украсти літературний твір;
- 4) представляти вже існуючу ідею (або продукт) як нову й оригінальну.

Існують дві групи випадків плагіату. У першу входять запозичення без вказівки джерела:

– "примарний автор" – автор видає виконану іншою людиною роботу за свою, не міняючи її зміст. В Україні такий вид "творчості" розповсюджений у двох формах: по-перше, використання

матеріалів з Інтернету, а по-друге, існує безліч "консультаційних фірм", готових написати роботу на практично будь-яку тему на замовлення;

– "фотокопія" – автор копіює значну частину тексту з одного джерела, не вносячи в нього змін;

– "матеріал, що підвернувся" – робиться спроба сховати плагіат шляхом копіювання з декількох різних джерел, текст яких не міняється, але автор пише свої перехідні фрази між частинами тексту;

– "погане маскування" – залишається зміст тексту джерела, але деякі формулювання міняються на близькі за змістом;

– "праця ліні" – інформація з різних джерел практично повністю перефразується, пишеться в одному стилі. Оскільки такий процес трудомісткий, автор міг би витратити цей же час на написання своєї власної роботи.

– "украє у себе" – припускає запозичення тексту із власних більше ранніх робіт. Наприклад, студент може здавати ту саму свою роботу викладачам, що ведуть різні дисципліни. У результаті порушується умова очікуваної від роботи оригінальності, а студент упускає можливість одержати додаткові знання по ще одній темі.

До другої групи відносяться роботи із вказівкою джерел, але теж плагіат. Їх підрозділяють на:

1. "Забуте посилання" та "Дезінформатор" – пов'язані з неправильним або помилковим оформленням посилань на джерело.

2. "Занадто ідеальне перефразовування" – має місце, коли дослівна цитата не взята в лапки. Таким чином, у читача створюється невірне враження про те, що автор привів свою оригінальну інтерпретацію поглядів, викладених у джерелі.

3. "Ідеальний злочин" – коли автор правильно приводить деякі цитати, а інші перефразує. У результаті читач помилково думає, що перефразований текст є авторським аналізом думок, які цитуються.

4. "Рясне цитування" – відбувається з дотриманням всіх правил цитування й перефразовування. Підступ у тім, що робота практично не містить оригінальних результатів авторського дослідження.

Таким чином, насправді уникнути некоректного запозичення чужих думок і висновків не так вже і складно. Необхідно дотримувати нескладних правил цитування й перефразовування, чітко виділяючи ідеї, запозичені з інших джерел і не забувати про те, що будь-яка наукова праця припускає наявність не тільки полеміки, але й висновків самого автора [6].

У 2015 році фонд «Демократичних ініціатив» Ілька Кучерява і фірма «Юкрейн соціалоджи сервіс» провели соціологічне опитування з приводу існування плагіату у вищих навчальних закладах України. За цими даними 40% респондентів вважають це розповсюдженим явищем, а ще 29% вважають це звичайним явищем.

11 серпня 2015 року відбувся брифінг на тему «Боротьба з плагіатом і академічна чесність в

Україні» за участю міністра освіти і науки України Сергія Квіта. Він нагадав про наказ № 758 від 14.07.15 «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів» і назвав основні положення, серед яких: доступність дисертації та відгуків на офіційних сайтах – не пізніше ніж за десяти днів до дня захисту; доступність автореферату дисертації – не пізніше ніж за тридцять днів до дати захисту; збереження матеріалів на сайті протягом трьох місяців з дати видачі диплома (термін апеляції по роботі).

Важливим кроком, на думку Міністра, є розробка програмного забезпечення саме для виявлення плагіату. «У нас є кілька програм, які можна використовувати задля виявлення плагіату. Але головне – це не просто застосування антиплагіатної програми, а головне – це виявлення плагіату в текстах наукових робіт, – заявив Сергій Квіт. – Міністерство ще збирає пропозиції стосовно кращого програмного забезпечення з виявлення плагіату».

Однак не зважаючи на те, що програмного забезпечення немає, далі він наголошує, що планується при розробці нового Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів ВНЗ (діючий наказ МОН № 245 від 15.07.96) пропишати норму щодо можливості відрахування студентів, у кваліфікаційних роботах яких був виявлений плагіат. Те саме стосуватиметься і викладачів. Відповідні норми щодо боротьби з плагіатом можуть бути відображені у Положеннях про організацію освітнього процесу, які затверджуються вченими радами ВНЗ. «Плагіаторів треба або звільняти з роботи, або виганяти з університету для того, щоб в подальшому такі люди мали проблеми при прийомі на іншу роботу», – наголосив Міністр освіти і науки.

Але ні механізму звільнення, ні процентів запозичення робіт визначено не було.

Деякі вузи України використовують російську розробку – програму Антиплагіат. Вона дуже гарно працює з документами, які написані на російській мові. З україномовними документами вона працює, але відповідь на запити буде видавати не вірну, тому що вона немає бази документів на українській мові. Наприклад, переклавши текст з російської мови на українську за допомогою програми пере-

кладача і перевіряючи його антиплагіатом, програма відповість, що текст авторський.

Висновки

Таким чином, на теперішній час в Україні немає правового забезпечення, яке точно визначає плагіат та механізми відповідальності за використання матеріалів чужих досліджень. Тому насамперед потрібно вирішити наступні питання:

1. Розробити адекватне програмне забезпечення та забезпечити безкоштовний доступ до нього, щоб процес перевірки був доступним і прозорим.

2. Розробити і ввести нормативи, при яких курсові, дипломні, дисертаційні роботи визнавати авторськими чи плагіатом. Ці нормативи повинні бути різними не тільки для різних типів робіт, але і для сфер, у яких пишуть роботу.

Коли це буде зроблено, тоді і можливо буде виконувати усі нормативні акти, які вже були прийняті Міністерством освіти і науки України. На даний момент виконувати розпорядження Міністерства і не порушувати прав науковців неможливо.

Список літератури

1. Побіженко В. В. Плагіат, як чинник зниження якості освіти / В. В. Побіженко, І. О. Побіженко // Системи обробки інформації: Збірник наукових праць. — Х. : Харківський університет повітряних сил ім. Івана Кожедуба, 2011. — №8(98). — С. 310-313.
2. Harris Robert A. *The Plagiarism Handbook: Strategies for Preventing, Detecting, and Dealing With Plagiarism*. — Los Angeles: Pyrczak Publishin, 2001. — 208 p.
3. Дикань С.А. Плагіат в освіті: походження, причини та шляхи подолання [Текст] / Дикань С.А. // *Безпека Життєдіяльності*. — №5.2007. — С. 16-20.
4. Ван Дюн Дж. Роль человеческого фактора в совершении преступлений в сфере компьютеров [Текст] / Дюн Дж. Ван // *Компьютеризация общества и человеческий фактор: Реф.сб. - М, 1988. — С.202-218.*
5. *Merriam Webster's collegiate dictionary. 10th ed. Springfield, MA: Merriam-Webster, 1993*
6. Spinello R.A. *Ethical aspects of information technology*. — Englewood Cliffs (NJ), 1995. — № XI. — 226 p.

Надійшла до редколегії 15.09.2015

Рецензент: д-р техн. наук, проф. Г.Г. Асеев, Харківська державна академія культури, Харків.

ПЛАГИАТ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ УКРАИНЫ

И.А. Побеженко

Поднимается проблема плагиата в современном процессе образования и научной работе. Рассмотрены виды и формы плагиата. Проанализировано состояние дел и законодательной базы в свете последних приказов Министерства образования и науки Украины. Также высказаны некоторые мысли относительно уменьшения плагиата в научных работах.

Ключевые слова: плагиат, высшее образование, самоплагиат, научные труды.

PLAGIARISM PROBLEM IN THE PRESENT CONDITIONS UKRAINE

I.O. Pobizhenko

It raises the problem of plagiarism in the modern process of education and research. The types and forms of plagiarism. The state of affairs and the legal framework in the world of the last orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Also expressed some thoughts on the reduction of plagiarism in scientific works.

Keywords: plagiarism, higher education, self-plagiarism, scientific publication.